

A MARSILI-CENTENARIUMI KIADVÁNYOK MAGYAR VONATKOZÁSAI.

Bologna város tanácsa nemzetközi jellegű ünnepek keretében ülte meg 1930 november hó két utolsó napján nagy szülöttje, gróf MARSILI Lajos Ferdinánd hadvezér és író halálának kétszázéves fordulóját. Akik résztvehettünk e nevezetes ünnepeken, jóleső örömmel tapasztalhattuk, miként tiszteli meg nagyjait az olasz nemzet és sóvárogva tünődünk azon, vajjon tanulunk-e ebből mi magyarok s megbecsüljük-e íróink emlékét úgy, amint megérdemlik!

Hogy MARSILI ki volt s nekünk mit jelent, arra irodalmunk figyelmét legelőször SZILÁDY Áron hívta fel 1868-ban bolognai kéziratának futólagos átnézése után. Majd olasz életírója nyomán 1881-ben BELICZAY Jónás ismertette röviden életét és munkáit. Hátra maradt kéziratgyűjteménye jelentőségére azonban THALY Kálmán mutatott reá 1892-ben bolognai látogatásából hazatérve. Javaslatára ÁLDÁSY Antal ismertette azt folyóiratunkban a következő évben. Cikke azonban nem ölelvén fel az egész gyűjtemény anyagát, THALY további sürgetésére Budapest főváros tanácsa 1901 elején FRANKÓI Vilmost kérte meg, hogy hazatérőben «lenne kegyes az ügy érdekében az említett iratokat áttekinteni és kiválasztani s egyúttal kegyesen gondoskodni arról is, hogy a fővárost érdeklő okiratok, térképek és rajzok lemásoltassanak» számára. De miután ez a munka hosszú időt igényelt, amire ő maga nem vállalkozhatott, szíves előterjesztésére én kaptam arra megbízást. Szerencsésen befejezván tehát 1901 június végén első római kiküldetésem feladatát, hazatérőben kiszálltam Bolognában s közel egy hónapi kitaró munkával lapról-lapra átnéztem MARSILI másfél száz kötetnyi kéziratgyűjteményét. Így sikerült *magyar vonatkozásainak* leíró katalógusát elkészítenem, ami folyóiratunkban 1906-ban jelent meg, míg MARSILINEK Budavár 1684—1686-iki ostromairól írt jelentései és fennmaradt térképei a

következő évben a főváros kiadásában jelentek meg. Ezekről az olasz irodalmat a MARSILI által alapított Bolognai Tudományos Akadémia 1928 november 6-án tartott díszülésén személyesen bemutatott olasz felolvasásom útján tájékoztattam, amely úgyszólván bevezetője volt az imént lefolyt ünnepségeknek.

Ez ünnepségek maradandó emléke az a tizenkét kisebb-nagyobb munka, amely MARSILIRól ez alkalommal megjelent, ismertetvén őt mint hadvezért, hadimérnököt, természettudóst és gyűjtőt, aki nemcsak a Dunáról írt hatkötetes munkájával tette nevét halhatatlanná, hanem a hazánkban gyűjtött tárgyakkal megalapítója lett a bolognai egyetem természetrajzi múzeumának, míg hátramaradt kéziratai (s köztük néhány MÁRVÁS király könyvtárából származott írott könyv) tele vannak hazánkra vonatkozó ismeretlen oklevelekkel és adatokkal, sőt rajzokkal. Miután pedig ezek közül többet a jelzett centenariumi kiadványokban kiadtak, kétszeres kötelességünk azokat röviden az alábbiakban ismertetni.

Az ünnepi kiadványok során elsőnek a Bolognai Tud. Akadémia három díszes kötetéről kell szólnunk, amelyek igen szerencsés elgondolással külön címek alatt jelentek meg, anélkül, hogy kötetszám lenne rajtuk s így egyenként megszerezve is önálló művet alkotnak.

1. *Memorie intorno a Luigi Ferdinando Marsili pubblicate nel secondo centenario dalla morte per cura del Comitato Marsiliano.* Bologna, 1930. Nicola Zanichelli; 8-rétű VII és 510 lap.

Első cikke Lodovico MARINELLI tábornoktól MARSILIT mint hadvezért méltatja (az 1—55. lapon), külön fejezetekben szólván a Rábatonál 1682-iki védelmi munkálatairól, a Buda körüli 1684-iki erődítésekéről, Esztergom és Visegrád védelméről és Érsekújvár 1685-iki elfoglalásakor készült erődítésekéről, amelyeket MARSILI hajtott végre, a Belgrád és Zimony alatti 1688-iki hadi munkálatokról s végül Pétervárad 1694-iki védelméről. E cikkeket nyolc megfelelő terep-rajz díszíti, amelyek egyedüliek a maguk nemében, minthogy azokról hasonlók nem maradtak reánk. *Marsili és Erdély* címen GIANOLA Albert ismerteti (a 233—255. lapon) MARSILI erdélyi szereplését, közölvén az Erdélyben gyűjtött térképek, oklevelek és iratok jegyzékét is.

2. *Scritti inediti di Luigi Ferdinando Marsili raccolti e pubblicati nel II centenario dalla morte a cura del Comitato Marsiliano.* Bologna, 1930. Nicola Zanichelli; 8-rétű VIII és 274 lap.

Hazánk történelmét közelről érdeklí a Bécs 1683-iki ostromáról szóló leírás (*Relazione dell' Assedio di Vienna fedelmente dall'idioma turco tradotta*) telve magyar vonatkozásokkal, a nagyvezér Budára érkezéséről és Esztergom visszafoglalásáról szóló külön fejezetekkel. Ez jegyzetekkel kísért lenyomata (a 129—165. lapon) a még MARSILI által Bolognában 1709-ben kiadott műnek, amelynek egyetlen példányát (az APPONYI-könyvtárból) magam ismertettem még 1907-ben és sajtóságos, hogy egy további példánya ép a kötet nyomtatása alatt került elő Bolognában. A magyar tulajdonnevek idegen írásmódjának megfelelőit kötelességszerűen közöltem a kötet szerkesztőjével, amit az (a 135—136. lapon) nagy elismeréssel nyomtatott le.

3. *Autobiografia di Luigi Ferdinando Marsili messa in luce nel II centenario dalla morte di lui dal Comitato Marsiliano a cura di Emilio Lovarini.* Bologna, 1930. Nicola Zanichelli; 8-rétű XI és 262 lap.

A kötet MARSILI önéletrajzát foglalván magában, tele van magyar vonatkozásokkal, hiszen életének nagyobbik felét hazánkban töltötte s azok a kötet betűrendes mutatójával könnyen megtalálhatók. Megemlítem még a Pétervárad visszafoglalását célzó 1694 szeptember 10-ikétől október 2-ig tartott ostromműveletek Ludovico MATTIOLO-féle pompás kétlapnyi rézmetszetű rajzát, amely nálunk ismeretlen.

Mint korjellemezőt, említésre méltónak tartom, hogy az ismertett három kötet szerkesztését Albano SORBELLI tanár, a bolognai városi könyvtár igazgatója végezte teljesen díjtalan, meg hogy a nyomdaköltségekhez a többek között egy bolognai takarékpénztár is hozzájárult.

Mint hogy a mai bolognai tudományegyetem a MARSILI által az Akadémia számára adományozott palotában működik, az egyetem történetét ismertető intézet is az alábbi kötetrel hódolt emlékének:

4. *Studi e memorie per la storia dell'Università di Bologna.* Vol. X. Bologna, 1930. Presso l'Istituto per la storia dell'Università. Nagy 8-rétű XII és 212 lap.

A kötet minket érdeklő tanulmánya, e sorok írójának bolog-

nai MARSILI-felolvasása (81—103 lap) az egyetlen, amely MARSILI-ról szól.

5. Maria Emilia AMALDI: *La Transilvania attraverso i documenti del Conte Luigi Ferdinando Marsili*. Roma, MCMXXX. Istituto per l'Europa Orientale. Nagy 8-rétű 102 lap.

Doktori értekezésül szolgált kitűnő munka, ismertetvén Erdély föld- és természetrajzát MARSILI kéziratái és térképei alapján, amelyeknek részletes leírását is nyújtja, a végén Erdély vázlatos történetével. Fogyatkozása azonban a magyar helynevek sok helyen hibás közlése, ami könnyen elkerülhető lett volna, ha a munka kefelevonát magyar szakember is átnézte volna.

6. Dott. Carlo TAGLIAVINI Professore nella R. Università di Budapest: *Luigi Ferdinando Marsigli e la scrittura «runica» dei Siculi (Székelyek) di Transilvania*. Bologna, 1930. Stabilimenti Poligrafici riuniti; 8-rétű 38 lap.

Jelentősége, hogy az első munka olasz nyelven a rovásírásról, amelyet MARSILI irataiból két külön táblán is bemutat; a rovásírásos táblákra az én MARSILI-katalógusom híván fel először a szakkörök figyelmét.

A fenti szakmunkákon kívül a *nagyközönségnek való* két népszerű munka is jelent meg, képekkel és térképekkel díszítve.

7. Pericle DUCATI: *Marsili. Libro e moschetto*. Milano, MCMXXX. Edizioni «Corbaccio»; 8-rétű 343 lap.

A bolognai egyetem műtörténet-tanárának e műve 12 fejezetben ismerteti népszerű modorban MARSILI hányatott életét, amelyek közül öt foglalkozik magyarországi szereplésével.

8. Mario LONGHENA: *Il Conte L. F. Marsili. Un uomo d'arme e di scienza*. Milano, MCMXXX. Edizione «Alpes»; 8-rétű 2 levél és 346 lap. (Ajánlva: Ad Andrea VERESS ed a Giuseppe BRUZZO.)

Szerzője, bolognai középiskolai tanár, aki korábban főleg MARSILI térképeiről írt sokat, az előzőnél is jobban eltalálta, miként kell e sokoldalú katona és tudós életét az olvasóval megismertetni. Képei közt magyar vonatkozású a zalánkeményi váré (Slankamen) a 192. laphoz csatoltan, meg a szegedi váré (a 208. laphoz mellékelve) amelyek ma már nincsenek meg, miután a karlócai béke értelmében le kelle azokat rombolnunk.

Egyébként mindkét munka végén MARSILI-könyvészetet találunk, amely a magyar kiadványokat is felöleli.

9. Paolo SILVANI: *Il Generale Luigi Ferdinando Marsili e la nazione ungherese*. Bologna, 1931. Stabilimenti Poligrafici Riuniti. Kis 8-rétű 30 lap. (Estratto dalla Rivista «Il Comune di Bologna» N. 12 Dicembre 1930.)

Szerzője jeles ügyvéd s egyben a Közoktatásügyi miniszter magántitkára, aki ez értekezésében nemcsak MARSILI magyar vonatkozásairól szól, hanem lelkesen emlékezik a hazánkat ért nagy csapásról, bemutatván Magyarország térképét (24. lap), a nagy háború utáni térképvázlatát (26. lap) és reprodukálván egyúttal a bolognai régi magyar-horvát intézet ama magyar diák-képét (27. lap) amelyet először WOLF Rózi ismertetett és közölt.

10. Andrea VERESS: *Il Conte Luigi Ferdinando Marsili e gli Ungheresi*. Imola, 1929. Cooperativa tip. edit. Paolo Galeati. Nagy 8-rétű 25 lap. (Különlenyomat a fenti 4. számú munkából.)

A teljesség kedvéért meg kell emlékeznünk még más két olasz MARSILI-munkáról is, amelyek bár korábban jelentek meg, de kéziratgyűjteménye alapján készülvén nélkülözhetetlen forrásmunkái életnek, munkásságának s egyben hazánk történetének.

11. Giuseppe BRUZZO: *Luigi Ferdinando Marsili. Nuovi studi sulla sua vita e sulle opere minori edite ed inedite*. Bologna, 1921. Presso Nicola Zanichelli; 8-rétű 154 lap.

Szerzője bolognai tanárkorában írta alapvető munkáját, amely először ismerteti MARSILIT hadi cselekedetei és írásai világában. A munka tíz fejezete közül kettő MARSILI magyarországi működését tárgyalja, de egyéb hazai vonatkozást találunk a többiben is szétszórvan.

12. Ludovico FRATI: *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca Universitaria di Bologna*. Firenze, 1928. Leo S. Olschki, Editore. Nagy 2-rétű 162 lap.

A MARSILI-iratok teljes katalógusa, bár hiányzik belőle az általam a bolognai könyvtár egyéb részeiben talált MARSILI-kéziratok leírása, amiről a szerző megfélekezett munkája kiadásakor. További fogyatkozása még az idegen (főleg német és magyar) tulajdonnevek hibás írása, ami elkerülhető lett volna, ha az író nem szerénykedik

és értékes műve kefelevonatát velem idejében közli, miután ép harminc esztendeje ismerem és becsülöm. Hasonló íráshibáktól egyébként egyik sem mentes a fenti munkák közül, de irántunk jóindulatú íróiknak még is el kell néznünk, ép úgy mint azt, hogy nemzeti küzdelmeinket még nem értik és felkelőinket lázadóknak tekintik. Sőt a 7. mű szerzője jellegzetesnek tartotta — megjegyzés nélkül — idézni (a 49. lapon) az eseményekkel egykorú veleneci Pietro GARZONI ama kijelentését, hogy THÖKÖLY az «ugató elégedetlenek» élére állva rebellált. E felfogásából következik az a hasonlata is, hogy THÖKÖLY égő fáklya volt, amely tűzrelobbanotta a hosszú és rettenetes török-osztrák háborút. (164. l.)

A fentiekben vázlatosan ismertetett olasz munkák valóságos *hungaricumok* lévén, hasznos volna azokat nagyobb közönyvtárainknak beszerezniök, ami tán különösebb akadályba sem ütköznék, mivel hazánk oly korából nyújtanak fontos adatokat, amikor még nálunk — a török uralom alól való felszabadulás első éveiben — tudományos működés és irodalom alig volt.

DR. VERESS ENDRE.